

(Kadosa, Kozma József, Szabó Ferenc, Szelényi István, Weisshaus Imre). Az ilyen bemutató hangversenyeken barátságából, honorárium nélkül lépett pódiumra a 20-as, 30-as évek muzsikusz fiatalosa. Érdemes megemlíteni továbbá, hogy Weberntől ősbemutatót terveztek, ám a várt mű nem készült el időre. Scholz János vonósnégyesre emlékszik nekem majd' hat évtizeddel később írt levelében, azonban Anton Webern a 20-as években quartetten nem dolgozott, Vonóstrióját fejezte be éppen 1927 nyarán, ez lehetett a várt alkotás.

Scholz itthoni munkásságának második fejezete, hogy 1928. április 4-én részt vett Beethoven Szeptettjének előadásában. A darabot Weiner Leó tanította be egy vonósokkal kiegészített új magyar fúvós-együttesnek. Ez adja a hangverseny jelentőségét, mert Weinerrel vette kezdetét nálunk a napjainkra oly magas művészi szintre emelkedett hazai fúvós kamaramuzsikálás.

Mint azt nekem megírta, nem sokkal a háború után még hazalátogatott. Aztán hosszú időre szünetelt e kapcsolat. Nyil-

ván nem vágyott rá, hogy lévén amerikai útlevéllel érkező magyar, mint CIA-ügynököt már a határon letartóztassák. Ha ezt megússza, sem juthatott volna el szülővárosába, Sopronba, a szigorúan őrzött hátsárvba, rokonaihoz.

1984. július 17-én kelt, Svájcából írt – második – levelében közölte, három hete Európában van: „... még Sopronban is voltam beteg nővéremet látogatni...” És itt megszólal a műgyűjtő, zenei dokumentumgyűjtő Scholz János is. „Genfben vettem évekkal ezelőtt öt Bartók levelet és egy album lapot, melyeket a soproni Liszt Ferenc Múzeumnak ajándékoztam. Ugyanoda került egy nagy tétel Goldmark kézirata és egy napló, melyeket szintén én találtam New Yorkban és tekintettel arra, hogy Goldmark nagyapám barátja volt, szintén Sopronnak ajándékoztam.” Nem tudom, nyilván tartja-, nyilvánosságra hozta-e e dokumentumokat azóta a kutatás.

A műgyűjtő nevével először 1989 tavaszán találkoztam. Márciusban kiállítás nyílt a Szépművészeti Múzeumban „Mesterrajzok New-Yorkból” címmel. A kölcsönzőket – közöttük János Scholzt –

masszívan megtámadta egy kiváló képzőművészeti kritikusunk (Népszabadság, 1989. április 8.). Magam, négy napra rá, ugyanott, „Egy magyar műgyűjtő portréjához” címmel igyekeztem Scholz személyiségét, muzsikusz voltának tiszteletre méltó minőségét hangsúlyozva, valamilyen tisztázni. Persze, hibával, hisz nem ismertem gyűjteményének méreteit és valódi értékét. Azt hittem, csellójátékának ellenértéke volt e gyűjtemény gazdasági alapja. Tátrai Vilmos, minden titkok tudója, világosított fel, hogy Scholz egy kozmetikai góliátcég tulajdonosának leányát kérte és kapta feleségül. Tehát nemcsak szakértelme, gazdasági háttere is volt a felbecsülhetetlen értékek megvásárlására. A 85. születésnapja előtt készült, Rakos Miklós idézte interjú (The Strad 1988. november) érthető mód nem tartotta illőnek, hogy kotorásszék a kiváló muzsikusz zsebében. Gondolhattam volna, hogy csellózásból nem lehet vásárolni Leonardókat, Raffaeleket, Tizianokat és más felbecsülhetetlen kincseket.

Breuer János

Vaszy Viktorról – 100. születésnapjára emlékezve

Ha megkérdezném Gregor Józsefet, a Szegedi Nemzeti Színház és a New York-i Metropolitan sötét hangú oszlopát „hány óra”, bizonyos, hogy előbb Vaszyról tartana székfoglaló előadást, csak az után pillantana a csuklójára.

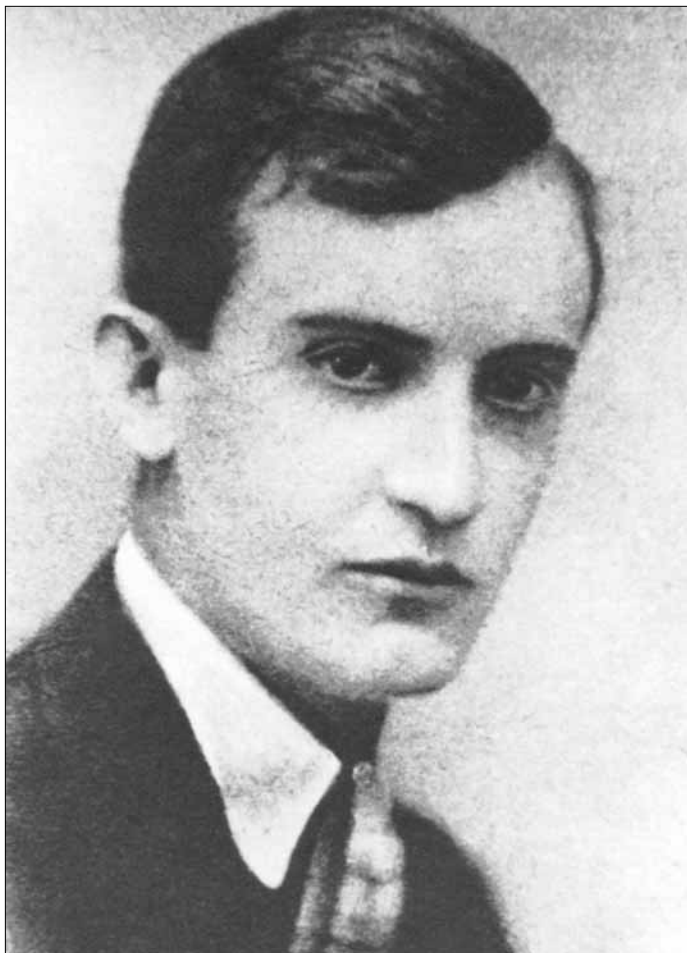
És méltán... Hisz jó, ha 100 évben egy olyan zenekultúra-teremtő, nevelő karmester adatik nekünk, amilyen Vaszy Viktor volt (sz. 1903. július 25. Budapest, megh. 1979. március 12., Szeged). Hegedülni hét évesen, komponálni 10 éves korában kezdett. Mindkét szakot elvégezte a Zeneakadémián; zeneszerzést Koessler Jánosnál, Kodálynál, a hegedűt Szerémi Gusztávnál, és Zsolt Nándornál, oboát, kürtöt is tanult! Vaszy idejében híre-hamva sem volt karmesterképző fakultásnak, a zeneszerző-növendékek kaptak vezényletben nem éppen jeleskedő tanártól egy tanévnyi útravalót. Vaszyt mégis karmesterként ismerte meg a nyilvánosság. A jobbára amatőrökből álló Székesfővárosi Zenekart – két évig hangversenymester volt – vezényelte a

Gellért Fürdő akkoriban hangversenyteremnek is használt tágas előcsarnokában 1925. március 15-én. S nem akármilyen, Mozart Jupiter-szimfóniáját, bár az éppen diákra méretezett feladat. Két hétre rá ugyanott játszotta Goldmark hegedűversenyének két tételét; alighanem ez volt utolsó hangszeres szólista produkciója.

Vaszy zenekarvezetésre született, de a 20-as évek végétől a kórus is fontos fejezete pályájának. Vezette az Egyetemi Énekkarok elnevezésű férfikart (a többes szám valószínűleg arra utalt, hogy több univerzitás dalosait egyesítette) s velük az utolsó békeévekben egészen az Egyesült Államokig jutott el. Az Egyetemi Énekkarok volt az óceán túlsó partján turnézó első magyar együttes. Velük mutatta be Vaszy 1936 októberében Kodály Karádi nóták című alkotását. Karnagya volt az oratóriumra szakosodott, szintén amatőr, Palestrina-kórusnak. Írt is általuk magyar zenetörténetet. 50 próbával taní-

totta be a Palestrinának Bartók Cantata profana-ját 1936-ban, mégpedig a zeneszerző nagy meglepetésére. A hazai bemutatót ugyan Dohnányi vezényelte (november 9-én), Vaszyé a mű második előadása volt, az egykorú zenekritika azonban ezt értékelte valóságos, az alkotáshoz mindenben méltó premiernek. Jegyezzük fel dátumát: 1936. december 10. A Székesfővárosi Zenekar csupa Bartók-művet játszott azon az estén, zenetörténetünkben ez volt az első zenekari Bartók-hangverseny!

Jó időre a hangversenyterem volt Vaszy Viktor otthona, bár a 30-as években szervezett országjáró kamaraooperát is. 1936-ban, alapító karmesterének Zsolt Nándornak halála után a Budapesti Hangversenyzenekar Vaszy Vikort választotta vezető karmesterének az együttes. Jeles külföldi szólistákkal találkozott a pódiumon: Shura Cherkassky boszorkányos technikájú pianistával, Guila Bustabo-val a hegedűs világsztárral s nem egyszer ült Bartók Béla a zongoránál.

A fiatal, Ferenc Józsed-díjas zeneszerző

Pihenő, játék a kisvasúttal

Elismert, sikeres koncertkarmester, ragyogó kritikák jelennek meg róla. Első nagy korszaka mégis a Kolozsvári Magyar Operához fűződött. A hanyatlás jeleit mutató társulathoz Észak-Erdély visszatérése után igazgatónak küldik Vaszy Viktort Kolozsvárra. Igaz, kevés operai tapasztalatot szerzett korábban, de annál jobban ismerte a kórusmozgalom révén az emberi hangot és tudták róla, nemcsak zenei, ragyogó szervező tehetség is. Az újjáformált társulat 1941. november 9-én tartotta első előadását, 52-tagú zenekara, 48 kóristája, 30 balett-táncosa kezdte meg szolgálatát. Itt lépett először színpadra Takács Paula, Páka Jolán, később majd mindketten a budapesti Operaház megbecsült tagjai lesznek. A szokásosnál rövidebb első évadban Vaszy 65 operás és balett-előadást hozott létre, 1942/43-ban már 86-ot. Vendégművészek megnyerte a főváros számos operacsillagát.

Nagy repertoárt épített fel. Vezényelt Turandotot, Bolygó hollandit, Tannhäuser – csupa zenészt próbáló feladat –, a balett Harangozó Gyula vendég-rendezésében-koreográfiájával és címszereplésével be-

mutatta Bartók Fából faragott királyfiját (A csodálatos mandarin megvalósíthatatlan terv maradt).

A direktor természetesen kulcsszerepet játszott Kolozsvár koncertéletében is. Budapestet is megelőzve, Vaszy Viktor vezényelte 1941. december 2-án Bartók Divertimentójának magyarországi bemutatóját; 1943. szeptember 27-én pedig a „nagy” Hegedűverseny hazai premierjét, egyszersem második európai előadását. Kivette részét a 60-éves Kodály kolozsvári köszöntésének előkészítéséből (a Páva-variációkat és a Concertót a szerző vezényelte, de Vaszy készítette elő; az ünnepi Hány János előadásnak az igazgató a karmestere).

A kolozsvári Vaszy-érának a történelem szabott határt. Fináléja alighanem a Tannhäuser 1944. június 9-i bemutója volt. A front közeledtével Vaszy a teljes társulatot átmentette a nemsokára újra érvényes trianoni határon. Lényegében ez lett a Szegedi Nemzeti Színház operagyűjtése. A „költözködés” azonban nem ment könnyen, mivel a fasiszta múltat

vizsgáló zenei igazoló bizottságnak nem akaródzott tisztázni a bélyeg alól Vaszy Viktort. A vádak nem ismerem, nyilván már önmagában az is gyanúsítás alapját képezte, hogy Hómann Bálint kultuszminister nevezte ki direktornak Kolozsvárra. A döntő szót végül Kodály mondta ki, az ő ajánlására kerültek az „emigráns” operisták, élükön Vaszyval, Szegedre. Jövetelük becses előzménye, hogy Fricsay Ferenc már a 30-as, még inkább a 40-es években munkálkodott Szeged operakultúrájának felépítésén. Ő azonban nagy teljesítményű, folyamatosan működő saját társulat létrehozásáig nem jutott el, nem maradt hozzá ideje.

1945 ősze-tele szervezéssel telt el. Vaszy 170 fős társulatot hozott létre s elnökkarnagya lett a Szegedi Filharmonikusoknak is. Nagyobb léptékben folytatta, amit Kolozsvárt elkezdett. A Carmenel nyitott 1946. március 8-án, három és fél évad alatt megteremtette a magyar „vidék” első repertoár-operáját; 1948-49-ben már majd’ 30 alkotás volt műsoron. A közönség számára könnyebb dalművektől indult el. Az eleve népszerű dara-

A zeneművész pályája csúcán, az 1960-as évek elején

bok után népszerűvé tette a Tannhäusert meg a Lohengrint, Musszorgszkij Hovanscsináját és Magyarországon soha nem játszott Szorocsinci vásár-át, Smetánától Az eladott menyasszonyt, amelyet az I. világháború előtt adtak utoljára az Operaházban. Három Mozart jelezte a kultúrateremtés másik irányát. A Hány János, Kenessey Jenő egyfelvonásosa, Az arany meg az asszony, A fából faragott királyfi és A csodálatos mandarin a harmadik irányt. A Mandarin, a mozgásművészetben is jártas Lőrincz György koreográfiájával az utolsó lehetséges pillanatban, 1949. január 21-én került a szegedi közönség elé (betiltják Budapesten is, hamarost). Lőrincz az eredeti librettót rendezte meg, Mandarinja nagyvárosban játszódott (a budapestit egy elhagyott kínai toronyban játszották).

Vaszynál lépett fel először egy volt operaházi kórista, bizonyos Simándy József. A Carmenben énekelt 1945 tavaszán Don José szerepét – emberpróbáló feladat, nem debütáló tenorok vágyálma. Felsorolni sem lehet, hány kiváló énekes nevelkedett, egészen Gregor Józsefíg, Vaszy Viktor szigorú gyakorló iskolájában; 1949-ig, majd 1957-től. Bár vonakodva, sokukat elengedte a fővárosba, de mindig ott volt szegedi próbatermében a ragyogó utánpótlás.

1949. szeptember 1-jén egyetlen tollvonással megszüntették az opera-együttest Szegeden. Mondják, takarékosági

okokból, másra kellett a pénz a vas és acél országának, mondják politikai okokból, hisz a zeneigazgató „gyanús” volt, társulatának nem egy tagja szintén.

Amatőr üzemi operácskákat vezetett az állástalan karmester; magán-karnagyképzőt működtetett az otthonában. Segítségére sietett Farkas Ferenc, kit Vaszy segített első nyugdíjas állásához, amikor maga mellé vette Kolozsvárt karigazgatónak. Közösen írtak egy sor film-zenét Homoki-Nagy István máig látható természetfilmjeihez; dokumentumfilmekhez önállóan is komponált muzsikát. 1952-ben rábízták a SZOT (Szakszervezetek Országos Tanácsa) rövid életű szimfonikus zenekarának megszervezését és vezetését. Az 50-es évektől hasznosította opera-karmesteri tapasztalatait a Magyar Rádió. Vezetéssel felvettek kilenc teljes operát, számtalan opera-részletet – persze egy sor koncertterembe szánt művet is. (Ritkán hallhatók, a sztereo-korszak előtti időkből való a legtöbb, akár hanglemmez-produkciói.)

„Térj vissza győztesen” (Aida I. kép)... Vaszy Viktort 1957. július 17-én kinevezték a Szegedi Nemzeti Színház igazgatójának, s értelemszerűen vezetője lett az operatársulatnak, amely átvészelte a nehéz esztendőket is. Most, harmadik nekifutásra sikerült megvalósítania mindazt, amit kétszer is félbe hagyott vele a történelem. Fantasztikus repertoárt teremtett; a standard művek mellett vállalt ősbemutatókat, sorozatban hazai premieket a 20. század terméséből (Cikker, von Einem, Hindemith, Orff, Prokofjev, stb.). Szeged hallotta Magyarországon először Mozart Idomeneóját, Glinka Ivan Szuszanyinját; Weber 1944 márciusa óta Budapesten sem játszott operáját, A bűvös vadászt. Nagyszerű ensemble-t hozott létre, tévedhetetlenül tudta, miként kell-lehet énekeseinek tehetségét maximálisan kibontani.

1958-ban oratóriumkórust alapított, a Zenebarátok Énekkarát; haláláig vezette, az együttes 1987 óta alapítójának nevét viseli. 1959-ben feltámasztotta a Szegedi Szabadtéri Játékokat, dédelgetett terve valósult meg ezzel. Hangversenyt már első szegedi éveiben is rendezett-vezényelt a Dóm-téren.

Hihetetlen munkabírása lehetett; a diplomás zeneszerző műjegyzéke száznál több címet tartalmaz. Vaszy Viktor mindazonáltal szervező-kultúrateremtő-nevelő karmesterként él emlékezetünkben.

A Szegedi Nemzeti Színház 1984-ben Vaszy-díjat alapított; évente egy énekes, karmester, táncművész kapja a zenés társulat titkos szavazása alapján. Csongrád megye jeles kóruskarnagyait, jutalmazza 1984 óta Vaszy Viktor Emlékéremmel. 1993-ban, 90-ik születésnapjának esztendejében emlékkönyvet adott ki „Vaszy Viktor emlékezete” címmel Szeged önkormányzata. A zeneszerzőt is nagyobb becsben tartotta választott otthona a fővárosnál. Nem tudom, tartja-e becsben mindmáig.

Az idős mester, 1974

Vezényelni magam ritkán hallottam, Budapesten nem volt gyakori vendég, pedig innen indult karrierje s nem is akárhogy. Hangversenyteremből egyetlen általa vezényelt műre emlékszem: Liszt Prometheus oratóriumára, melyet lobogó szenvedéllyel irányított a Zeneakadémián, 1963-ban, szegedi együtteseinek élén. Rémlik még egy Petruska-szvit meg egy Újvilág szimfónia.

Szegeden ott lehettem Jan Cikker szlovák zeneszerző Bajazid bég című operájának bemutatóján (1963. február 9.) s szintén 63-ban, nyáron, a Dóm-téri Trubadúron. Vaszy Viktort hatalmas temperamentum fűtötte, a nagy gesztusoknak volt nagy művésze szellemileg éppúgy, mint széles mozdulatú vezénylési technikája révén. Pálcája hegyén ott ült a zene, muzsikusi biztonságban érezték, érezhették is magukat, valahányszor Vaszy dirigált.

Breuer János